لَنْ تَكُوْنَ لَنَا عِيْدًا لِّاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا

تبریک عید قربان

پند نامہ

برائے

والاحضرت شہزادہ بلند اقبال محمد ظاہر خان طال عمرہٗ

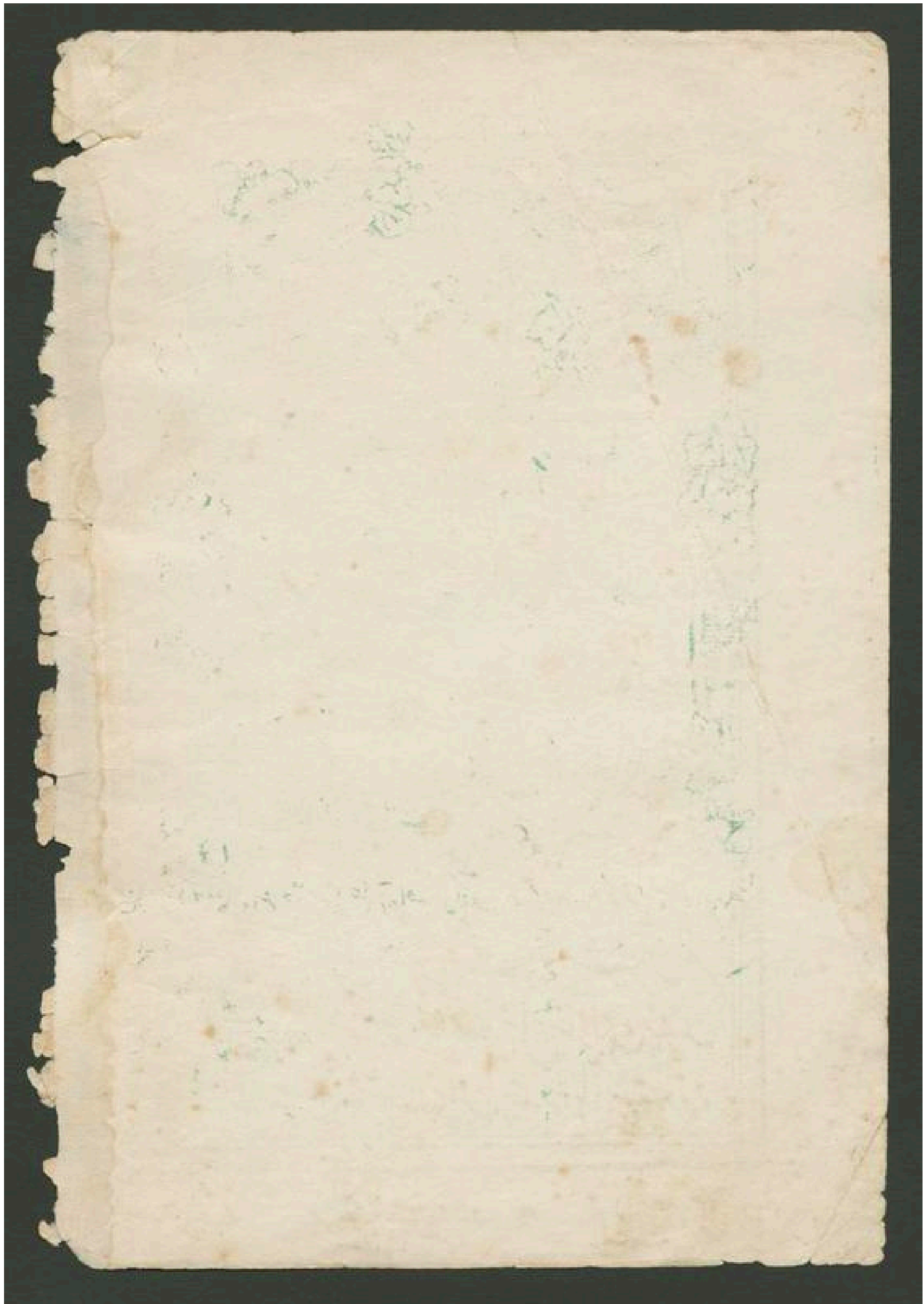
خلف الصدق اعلیحضرت محمد نادر خان

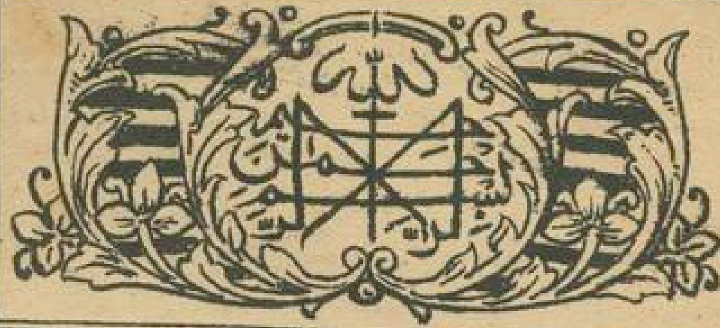
بادشاہِ افغانستان (خلد اللہ ملکہٗ)

از طرف

داعی احقر نجف علی عاصی جلالپوری کان اللہ لہٗ

در مطبع کریمی لاہور بحلیۂ طبع متحلی گردید

تبریک عید قربان و پندنامه برای اعلیحضرت

شهزاده بلند اقبال محمد ظاهر جان طالع عمره

خلف الصدق اعلیحضرت محمد نادر شاه

غازی پادشاه افغانستان خلد الله ملکه

عید قربانت مبارک باد ای نور البصر

وی نهال زندگی شاه را شیرین ثمر

ای ملکزاده بگوش دل شنو این پند من

بلکه می باید نوشت این پند را با آب زر

ناصحانہ پندگویم از خلوص وصدقِ دل
زانکہ پندِ مخلصانہ اکثرے دارد اثر بیشتر
مُدّعیِ شاعری حاشا نیم اے نورِ چشم
نیستم دعوٰے کہ ہستم صاحبِ علم وہنر
من نہ جامی ام نہ سعدی نے نظامی گنجوی
جملہ شاہانِ سخن بودند ومن دریوزہ گر
من ردیف وقافیہ راہم نمیدانم کہ چیست
نے ادب ہم نے ز آدابِ سخن دارم خبر
ہمچو خسرو[1] نیستم من طوطیٔ شکر مقال
کز دہانِ خامۂ عنبر زبان ریزم شکر
ہمچو واقف[2] نیستم واقف ز اسرارِ سخن
تا برون آرم ز دُرجِ طبعِ شعرے چون گہر

[1] امیر خسرو طوطیٔ ہند ۱۲ منہ
[2] واقف لاہوری ۱۲ منہ

چون غنیمت[۱] نیست شعرم شاہدِ بزمِ سخن
تا عزیز آید بہ پیشِ چشمِ اربابِ نظر

شاعران در مدحِ شاہان بس قصائد گفتہ اند
ہست از روئے ادب اشعارِ شان سلکِ دُرر

جملہ شان ساحر زبان بودند و ہم معجز بیان
مُرغِ طبعِ شان بہ طیر از نُہ فلک کردے گذر

جوہری بودند و در سوقِ ادب جوہر فروش
جوہرِ شان را خریدندے شہان با سیم و زر

ورد کانِ شان متاعِ مدح را بودے فروغ
بود از بہرِ معاشِ شان ہمین واحد ممر

خسروان بودند این جنسِ گران را مشتری
زانکہ باشد بابِ شاہان لعل و یاقوت و گہر

---

[۱] مولانا محمد اکرم صاحب گنجاہی مصنف نیرنگ عشق مشعر بہ قصۂ شاہد و عزیز ۱۲ منہ

بود گوینده ظہیر[۱] و ہم پذیرندہ قزل
آن درِ معنی بسفتے وان فشاندے کیسِ زر
داشت استبدادِ شاہان رنگِ کبر کبریا
بدخمار از بادہ ربکم الاعلیٰ[۲] بسر
خود پسندی بود مرکوز دلِ شاہانِ وقت
شاہجہان گفتے یکے خود را و شاہ عالم دگر
در دماغ شان بحدّے بود از نشّہ غرور
مے تراشیدند بہرِ خود لقب چون ایمپرر
شاہِ شاہان احکم الحکّام ذاتِ کبریاست
آنکہ از دریا کشد لولو و از خارا گہر
این لقب زیبا است از بہرِ خداوندِ جہان
خالقِ ارض و سما و جنّ و انس و بحر و بر

---

۱ ظہیر فاریابی مدّاح قزل ارسلان ۱۲
۲ قول فرعون انا ربکم الاعلیٰ الآیہ ۱۲ منہ

گفت فیضی[۱] در حقِ اکبر تعالےٰ شانہٗ
بندۂ عاجز کہ قادر نیست بر نفع و ضرر
موشگافی ہائے شاعر بود مرغوب القلوب
آنچہ اکذب[۲] بود احسن مے نمود اندر نظر
نامۂ[۳] عاشق زنارِ ہجر دلبر سوختہ
سوختے روح الامین جبرئیل را ہم بال و پر
آفرین گفتند شاعر را چو در میدانِ جنگ
کردے از گردِ سُمِ اسپان سیاہ روی قمر
شاعرے گفتہ کہ از سُمِّ ستوران روزِ حرب[۴]
شش زمین ماند و فلک ہشتم نمود اندر نظر

[۱] شعرِ فیضی - شہِ شاہان والاشاہِ اکبر ☆ تعالےٰ شانہٗ اللّٰہ اکبر
[۲] اَکْذَبُہُمْ اَحْسَنُہُمْ ۱۲
[۳] ز سوزِ ہجرم آتش در پرِ روح الامین افتد ☆ اگر غمنامۂ ہجرِ تو بر بندم ببالِ او
[۴] ز نعلِ ستوران در آن پہن دشت ☆ زمین شش شد و آسمان گشت ہشت

دیگرے ہر ہفت از نعلِ سمِ اسپان پراند
پُشتِ ماہی را عیان کرد و نہان روئے قمر[1]
بس پسندِ خاطرِ شاہان بُد اغراق و غلو
آن زمان این جنسِ من بُد کس مپرس و کس مخر
للہ الحمد این زمان سلطانِ نادر مے خرد
این متاعِ ناقص و ناچیزِ من ہمسنگ زر
قدر فرماید کلامِ خالی از اغراق را
خود ہمے داند نیم دکاندار و پیشہ ور
از رہِ پند آنچہ گویم گوش فرماید بشوق
رائے ناقص را کنم اظہار بے خوفِ ضرر
از رہِ اخلاص گویم ہرچہ مے گویم بہ صدق
پند گویم بے ہراس و وعظ گویم بے خطر

[1] ز نعلِ ستوران در آن رزمگاہ
عیان گشت ماہی نہان گشت ماہ ۱۲

حسن گویم بر ملا و قبح گویم بر علن
عیب چینم بر ملا و بر ملا گویم ہنر

اطلاعش میدہم بر نقصِ عمالش بصدق
تا کہ تنبیہے بفہمہ باید بہر بیدادگر

من محمد گل وزیرِ داخلہ دانم بنام
لیک مے گویم دعا در حقِ آن نیکو سیر

مظہرِ فیضِ محمد نورِ چشمِ ارجمند
کز زمانِ طفلی اش میدانم این نیکو پسر

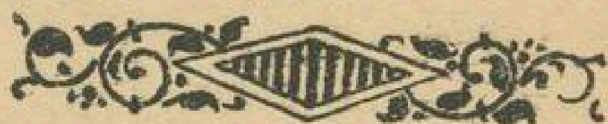
اے خوشا حالِ جوان سالے کہ از بختِ بلند
باشد او را اتباعِ دینِ حق مدِ نظر

تخمِ نیکی را ہمے کارد درین کشتِ حیات
تا کہ بردارد ز تخمِ نیکِ خود شیرین ثمر

ہم عزیزِ من کہ موسوم است با اللہ نواز
پیکرِ صدق و وفا در حقِ شاہِ تاجور

چون زیور پ عود کرده وارد بمبائی شد
عزمِ مُلتان داشت از بہرِ قدم بوسِ پدر
چون نصیبِ دشمنان رنجوریٔ شہ را شنید
مستقیماً عازمِ کابل شد آن فرّخ گہر
پس بہ کابل ہم نپایید از پئے رفعِ تکان
سوئے غزنی کرد حسب الامرِ شاہانہ سفر
ہم رئیس فابریکا[۳] سیّدِ نیکو شیم
اسمش عبداللہ و عرفش شاہ جی شد مشتہر
قامتش پست است امّا ہمّتے دارد بلند
[۳]سینۂ خود را[۳] سپر[۳] سازد بہنگامِ خطر
آتشِ فتنہ چو شد در کوہ دامن مشتعل
از پئے اطفائے آن ہم بود گامش پیشتر
در جسارت بے نظیر و در بسالت بیعدیل
سرفدا سازد بپائے خسرو[۳] عالی مقر[۴]

این شہ محمود را یارب بده صدہا ایاز
جان نثار و سر[۳] فدا و تابع و فرمان بر

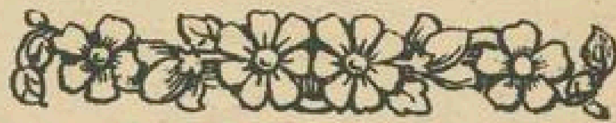
وارثِ تاج و نگینِ شہ اگر خواہی شدن
در ہمہ اخلاق نیکو گیر میراثِ پدر
کش نظیرے نیست در شاہان بہ اخلاقِ حسن
مادرِ گیتی نہ زاید چنو پورے دگر۔
آن شریف ابن الشریف است و نجیب ابن النجیب
یوسفِ[۱] مصرِ شرافت را چنین زیبد پسر
این پدر را اے پسر در خُلق خلف الصدق باش
تا ترا تائیدِ حق از ہر بلا گردد سپر[۳]

---

[۱] سردار محمد یوسف خان مرحوم قبلہ گاہ اعلیٰحضرت ۱۲ منہ

ظاہر از اطوار کن خود را شریف ابن الشریف
تا کہ نادر شاہ را نادر پسر گردی سمرؔ
گر ہمیخواہی کہ باشی از سعادت بہرہ مند
پائے خود بگزار بر نقشِ قدمہائے پدر
از سلاطینے کہ در ملکِ خراسان دیدہ ام
زُبدہ و ممتاز باشد این شہ والاگہر
اختصاراً نقشۂ اخلاقِ او را مے کشم
نیست در ذاتش ز جور و کذب و عیّاشی اثر
ہست دارائے ہمہ اخلاق و عاداتِ نکو
دیندار و راست گفتار و حلیم و منکسر
حق رس و حق بین و حق گو حق پژوہ و حق شنو
داد بخش و دادرس ہم داور و ہم دادگر
طالبِ حق جالبِ دل مالکِ قلبِ سلیم
باربردارِ اراذل و زیتامے ناز بر

گر سرِ راه دستِ خود بالا کند بیوه زنے
موکب استاده کند تا گیرد از حالش خبر
نورِ ایمان است تابان از رُخ چون ماه وے
وز جبینِ روشنش مهرِ صداقت جلوه گر

هست بهرِ سلطنت آدم شناسی پُرضرور
شاه را لازم که بشناسد خذف را از گهر
از بلے گویان حذر کن وز بلے قربان ها
سلطنت ها از نفاقِ شان شده زیر و زبر
هر کسے کو را قسم خوردن بود عادت مدام
این چنین حلّاف را در جمعِ کذّابان شمر

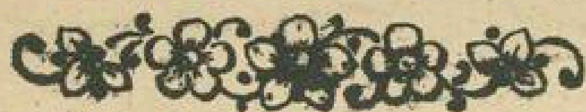
آدمِ نااہل راہرگز مدہ کارے خطیر
ورنہ کارِ سلطنت ماند مدام اندر خطر
حضرتِ عثمانؓ چو از راہِ قبیلہ پروری
مردمِ بے تجربہ را داد عالی مستقر
فتنہ ہا پیدا شد و منتج بقتلِ شاہ شد
آنکہ بُد برحق خلیفہ از رسولِ بحر و بر
شد دریں فتنہ ہزاران کشتہ اصحابِ نبیؐ
غازیانِ بدر گشتہ تشنہ خونِ ہمدگر
تیغِ شان کز دشمنانِ دینِ حق سرمے برید
آختہ شد حضرتِ صدیقہؓ را آخر بسر
تا بحدے آتشِ این فتنہ سر بالا گرفت
زیرِ اقدامِ جمل ہفتاد کس دادند سر
حیف صد حیف از غلط فہمی چہ آمد در وقوع
جُملہ شان بودند اصحابِ رسولؐ نامور

نارِ فتنه را به زیِّ دوستی افروختند
دشمنانِ دینِ منافق طینتانِ لا[۱] به گر
سه هزار اصحابِ فخرِ ابنِ آدم کشته شد
از غلط فهمی شود هان کارها زیر و زبر
دامنِ شان پاک بود از لوثِ دنیائے دنی
مجتهد لاریب مخطی مے شود گاہے مگر
بر خطائے اجتهادِ خویشتن نادم شدند
لیک در وقتیکه صدها تن جدا گشته ز سر
قلبِ پاکان از کدورت پاک گردید و شدند
یکدل و یکجهت و شیر و شکر باہمدگر

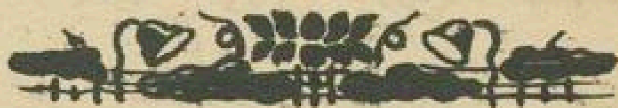
[۱] گروهِ ابن سبا، که در اصل یهودی بوده و بظاهر اسلام آورده بود ۱۲ مصنف

صحبتِ اہلِ کمال و فضل دائم پیش گیر
دائماً از صحبتِ جہال مے باید حذر
جامہ ات از صحبتِ عطّار عطر آگین شود
چرب گردد جامہ عصّارے رفیقت شد اگر
صحبتِ صالح کند صالح چنین فرمودہ اند
صحبتِ طالح کند طالح بقولِ معتبر

باہمہ خویش و تبارِ خود مروت پیشہ باش
لیک گر نا اہل باشد از تقرر کن حذر
کارداران را چو بینی تارکِ صوم و صلوٰۃ
سرزنش فرما و شو این گمرہان را راہبر
عاملے بینی کہ از فرض خدا غافل بود
عزل فرما و بکن ماموری مامورے دگر

حضرتِ سعدی بفرمایدکہ دامش ہم مدہ
بے نمازے را اگرچہ باشد او محتاجِ زر
زانکہ ہست او غافل از فرضِ خداوندِ جہان
کے ادا وامِ تو خواہد کرد آن بیداد گر

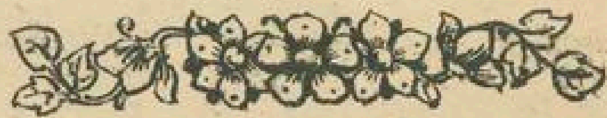
زیر دستان رائشان دہ اسوۂ خوبِ خودت
زانکہ اَلنَّاسُ عَلٰی دِیْنِ الْمُلُوْكِ آمد خبر
سادہ وضعی ہم بوضعِ خویشتن تعلیم کن
کز تکلّف شد تباہ اقوامِ عالم سربسر
دامِ استعمارِ یورپ ہر طرف گستردہ است
باہمہ اسبابِ فینسی مے نماید جلبِ زر
آسیا را خانہ ہا پرگشتہ از سامانِ عیش
کیسہ خالی شد مگر از لعل و یاقوت و گہر

این وبا تا قریہ و دیہات ہم ساری شدہ
وز جراثیمِ تفرنج رفتہ در ہر جا اثر
اہل یورپ را بخواہی دید روزے عنقریب
خود پدر مجبور خواہد گشت بر قتلِ پسر
عدّۂ فاقہ کشان گردد چو بیرون از شمار
صاحبانِ جاہ و ثروت را بگردد خون ہدر
عاقلانِ دوربین پیشینگوئی کردہ اند
آخرش یورپ ز اوجِ ارتقا افتد بسر

دائما بر جنگ جوئی صلح را کن اختیار
ہین مکن اقدام بر خونریزیِ نوعِ بشر
لیک چون بینی ز شرِّ دشمنانِ دین و ملک
ننگِ ملّت یا کہ ناموسِ شریعت در خطر

بهرِ حفظِ ننگِ ملّت هم ز بهرِ پاسِ دین
با توکّل بر خدا کن سینهٔ خود را سپر
چون صفِ پیکار شد آراسته با مدّعی
کس چه داند غیب کز آن که خواهد شد ظفر
اقتضائے احتیاط و دور بینی این بود
کاندرونِ قلب هیجا هم بیندیشی مفر
دشمنِ مغلوب چون آید اسیر اندر حضور
تا حدِ امکان به نقدِ عفو جانش را بخر
در به بینی کز حیاتش فتنه ها زائد ہے
واجب است اعدام وے در نزدِ اربابِ نظر

در حضورِ حضرتِ سلطانهٔ عفّت مآب
مادرِ مشفق که باشد جان نثار و ناز بر

آنکہ شبہا بہر آرام تو بے آرام بود
راحتِ خود را ہمے کردے نثارت تا سحر
گر صدائے گریہ ات گاہے بگوشش مے رسید
مُضطرب مے شد دلِ آن مہربان و مہرور
اضطراب و اضطرارش را اگر حدّے نبود
گر نصیبِ دشمنان گفتی کہ دارم دردِ سر
بر خطِ فرمانِ وے دائم سرِ[۳] خود مانده باش
زانکہ جنت[۱] زیر پائے مادر آمد در خبر
در حضورِ فیض گنجورش ہگہے اُف[۲] ہم مکن
زانکہ این امر یست از ربِّ ملیکِ مقتدر
ہر کہ امرِ مادرِ مشفق ہمے آرد بجاء
ہر چہ میدارد بدل آخر فراز آید ز در

---

[۱] الجنة تحت اقدام الامهات بخاری شریف حقوق الدین ۱۲

[۲] وَلَا تَقُوْلُ لَّهُمَآ اُفٍّ ۱۲ الآیۃ

از درختِ زندگی اَش میوۂ یک دانۂ
درمیانِ دُرجِ جانش ہمچو یک دانہ گہر
ہست ارشادِ خداوندِ زمین و آسمان
خم نما بازوئ ذُل درخدمتِ مادر پدر
درجہانبانی مگر فرمان ربُ العالمین
واجب الاذعان بود یا امرِ سالارِ بشر

بعد ازان اعمام وہم اخوال را تعظیم کن
تاکہ درعالم کنی تاجِ سعادت زیبِ سر
وارد است اندر خبر از سرورِ ہر دو جہان
خالہ[1] مثلِ مادر است وعم بود مثلِ پدر

[1] الخالۃ مثل الاُمِّ وغیرہ ۱۲ بخاری شریف

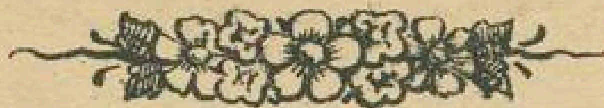
بهترین سرمایهٔ این زندگی نام نکوست
نے که چون قارون کنی پر گنجها از سیم وزر

عامیان را کن به احسان و مروّت در کمند
تا نتابد هیچکس از خطّ فرمانِ تو سر
دلبر و دلدار مردم دلربائے خلق باش
جان نثارت تا شود هر فردِ از نوعِ بشر
کهتران را با نوازش پروریدن مهتری است
نے که گنجت پُر شود از لعل و یاقوت و گهر
پادشاهان را مراعاتِ رعیّت لازم است
وقتِ شان باید بفکرِ راحتش گردد بسر
بیدلان را باش دلدار و غمِ غمگین بخور
تا که باشی در دو عالم از سعادت بهره ور

آنچنان زی کاندرونِ خانه ہا بیوه زنان
درحقیقت باشند داعی روز و شب شام و سحر
جمله مدّاح تو باشند از ذکور و از اُناث
مالدار و بے نوا و بے زر و دارائے زر
ہر که فریادے کند فوراً بفریادش برس
ہر که خواہد داد باش اندر حقِ وے دادگر
بابِ عالی اے پسر بر روئے مظلومان مبند
ور کسے در را زند بر روئے وے بکشائے در
نور چشما حاجتِ اربابِ حاجت را برآر
تا توانی بارِ شان بر شانۂ ہمّت ببر
دوشِ خود خم کن زبہرِ حملِ بارِ دیگران
ہر گرانبارے که بینی نہ بہ پیشش دوش و سر
بہترینِ وصفِ شاہان اے پسر جود و سخاست
السّخی باشد حبیب اللّٰه از روئے[1] خبر

[1] اَلسَّخِیُّ حَبِیْبُ اللّٰهِ احیاء العلوم امام غزالی ۱۲

روزِ خود را بگذران در شغل و شب آرام کن
زانکہ شب پیدا شدہ از بہرِ آرامِ بشر

چون بدن در وقتِ شب از خواب گردد مُستریح
تازہ میگردد دماغِ آدمی وقتِ سحر

از پئے اظہارِ شکرِ نعمتِ نوم و ثبات
سر بسجدہ باش پیشِ خالقِ جنّ و بشر

عادتِ خود کُن سحرخیزی درین عہدِ شباب
زیر دستان را بکن بیدار ہنگامِ سحر

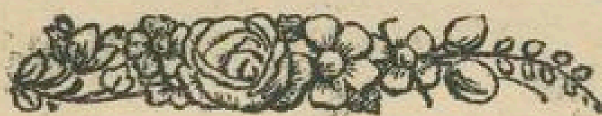
حق بفرماید کہ قُوا[1] خود را و اہلِ خویش را
از چنان نارے کہ باشد ہیزمش ناس و حجر

از برائے صحّتِ انسان سحرخیزی خوش است
دافعِ جُبن و کسل ہم مانعِ نقص و ضرر

[1] قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا - التحریم ۱۲

وقت را باید کہ پنداری متاعے بس ثمین
کاین متاع خیلے گران قیمت بود از سیم و زر
روی فردا را نخواہد دید آن قومیکہ او
در غمِ فردا نبود از روزِ فردا پیشتر
کار کن در وقتِ کار و خواب شو در وقتِ خواب
وقت را پابند باش از تنبلی فرما حذر
ساعتے کان بہرِ یک کارے معیّن کردہٗ
اندر آن ساعت مشو مصروف در کارے دگر
ہم ہوا خوری بکن عادت نگر بر پشتِ اسپ
بہتر از کالسکہ وز موتر سواری خوب تر-
از پئے تعجیل بر موتر سواری لازم است
زانکہ بر منزل رساند این سواری زود تر
ہفتہ یک روز از پئے صید افگنی لازم بگیر
زانکہ تیر اندازی ہست از سنتِ خیر البشر

کاہلی و تنبلی را مادرِ امراض دان
از پئے روح و بدن ہر دو ہے دارد ضرر
زین سواری از پئے حفظانِ صحت کیمیاست
الزم و اقدم بدان این را بہر شام و سحر
روزِ تعطیل ار کنی وقف از پئے سیر و شکار
بس مفید ہست از پئے قلب و دماغ و ہم جگر

وقف کن جزوے ز تنخواہِ خود از بہرِ خدا
بہرِ نشرِ سیرتِ فخرِ بنی نوعِ بشر
تا کہ ملّت با خبر گردد ز اخلاقِ نبیؐ
متّحد گردد بہم مخلوط چون شیر و شکر
خدمتِ دین از دل و جان حَسْبَۃً لِلّٰہ کنند
نے برائے خلعتِ شاہانہ و یکمشت زر

باغی و طاغی بود مغضوبِ ذاتِ کبریا
مُرد اگر میرد بمرگِ جاہلیّت بد گہر
اینکہ لفظِ جاہلیّت وارد است اندر حدیث
معنی اش کُفر است پیش از بعثتِ خیرالبشر
بدترین اعمالِ انسان است در عالم فساد
زانکہ از ہر گونہ باشد باعثِ نقص و ضرر
بلکہ حیوانات راہم باعثِ رنج و محن
گردد این فعلِ بدِ انسان از وحشی بتر
حیف قرآن را فقط بر طاقِ نسیان ماندہ اند
لَا یُحِبُّ اللہ فساد آمد بقرآن اے پسر
شومیِ اعمالِ ما مردم بود قحط و وبا
دام و دَدْ یابد ز افعالِ بدِ انسان ضرر
ہیچ فعلِ ما مطابق نیست با امرِ رسول
ما برادر کش پدر آزار ظالم بر پسر

شمّهٔ گویم ز خلقِ رحمةٌ لِلعٰلمین
کِش خدا گفته رحیم[1] اندر حقِ نوعِ بشر
دشمنانش در قفا گفتند صادق والامین[2]
با چنین القاب عالی بُد بقومِ خود سمر
مدّعی را معترف سازم به اخلاقِ نبی
گو مِش راجع به ہجرت ماجرائے طرفہ تر
در شبِ ہجرت جناب رحمةٌ لِلعالمین
مرتضےٰ رض را میدہد ہمیان ہائے سیم و زر
تا کہ بسپارد امانت ہائے مردم صبحگاہ
تا سبک سازد ازین بارِ امانت دوش و سر
بُد رسول اللہ صلعم در بندِ امانات کسان
خانۂ صادق امین محصور کفّار اشر
اینچنین پاسِ امانت در چنان وقتِ شدید
کہ تواند داشت غیر از سیّدِ[3] نوعِ بشر

[1] انّہ بالمومنین رؤف رحیم ١٢ [2] بخاری شریف ١٢

گفت بوطالب کہے نشنیدہ ام حرفِ دروغ
در زبانِ طفلگی ہم از زبانِ این پسر

روزِ فتحِ مکّہ سالارِ دو عالم درگذشت
از خطائے آنکہ بودش قاتلِ لختِ جگر

قاتلِ عمّ رسول اللہ[۲] چو آمد در حضور
رحمۃٌ للعالمین کرد از خطائش ہم گذر

گفت املاکِ مسلمانان کہ غارت کردہ اید
میکنم زان جملہ از بہرِ خدا[۳] صرفِ نظر

عکرمہ فرزندِ بوجہل آمد و از فرطِ شوق
اوفتاد از دوشش بر درِ سرورِ جنّ و بشر

اینچنین فتحِ مبین چشمِ جہان بینِ فلک
پیش زان گاہے ندیدہ ہم نہ بیند دگر

اینچنین فتحے کہ واحد قطرۂ خون ہم نریخت
گرچہ ہندہ[۴] خوردہ بود عمِّ پیمبر را جگر

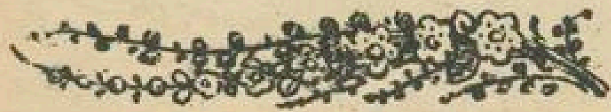
[۱] بیان نام حضرت زینب بنت رسول اللہ صلعم ۱۲ نیزہ زدہ از شتر انداخت و حمل ساقط شد

[۲] وحشی قاتل سیدنا حمزہ رض ۱۲

[۳] بخاری بعد فتح مکہ ۱۲

[۴] ہندہ زوجۂ ابو سفیان کہ جگر سیدنا امیر حمزہ رض را خائیدہ بود ۱۲ منہ

دل جگرہا پارہ کردند و حمائل ساختند
بہرِ طوقِ خود زنانِ قرشیانِ کینہ ور
از چنین فتحِ مقدّس کے توان دادی نشان
دفترِ تاریخِ عالم گر کنی زیر و زبر
مدّعی کو دعوائے تہذیب دارد گو مُش
اینچنین وضعِ تو باشد با عدو روزِ ظفر؟
گور ہا را مے کنی و مُردہ ہا را مے کشی۔
از پئے اظہارِ شان و شوکت و ہم کرّ و فر
خاک را با عالمِ پاک از کجا نسبت بود
کلب دنیا را چہ نسبت با شہِ خیر البشر

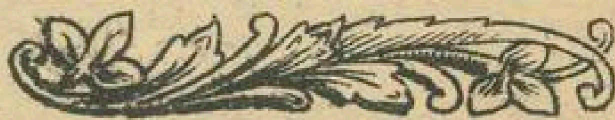
عدّۂ افواج را ہر سال[۳] افزودہ برو
تا ز اعدائیت نماند مطلقاً خوف و خطر

تا توانی کن فزون بودیجۂ این شعبہ را
برسرش افزا و کم کن صرفِ اصنافِ دگر
توپ ہائے آتش افشان و تفنگ و کارطوس
تا حدِ امکان زہر کشور بہر قیمت بخر
لشکرِ جرّار چون دریائے ناپید اکنار
موجزن باشد بہر سو با شکوہ و کرّ و فر
زانکہ در قرآن اَعِدّوا مَا اسْتَطَعْتُمْ وارد است
بہرِ حفظِ مُلک فرمانِ خدائے بحر و بر
نورِ چشما ہست لشکر ہمہ دار و مدار
شوکتِ دولت بود بر فوج و عسکر منحصر
عسکری باید کہ در ہر حال باشد مطمئن
تا دہد روزِ وغا باطیبِ خاطر جان و سر
از پئے آسائشِ لشکر بجان و دل بجوش
زانکہ عسکر خونِ خود در راہِ حق کردہ ہدر

کوشش تا واقف شود عسکر ز احکامِ جہاد
جنّت آمد زیرِ ظلّ سیفِ[1] غازی در خبر
گفت پیغمبر کہ فردا در ترازو مے نہند[2]
پشکلِ شترِ غزا سرگینِ گاو و اسپ و خر
انبیاء را رشک خواہد بود بر اجرِ شہید
زانکہ در راہِ رضائے حق فدا کرد است سر
تا کنند اندر نمازِ جمعہ تلقینِ جہاد
قدغنے فرما بہ مُلّایانِ عسکر اے پسر
خطبہ باید مشعر از احکامِ قرآن و حدیث
ہم ز آثارِ صحابہ وز روایاتِ سیر[3]
عسکری را از ہمہ ارکان و احکامِ جہاد
تا بفرقہ میشر و سالارِ شان کن باخبر
تا شوند آگاہ چسان کردند اصحابِ کبار
سر فدا زیرِ قدمہائے رسولِ نامور

[1] بخاری شریف باب الجہاد ١٢
[2] بخاری شریف کتاب الجہاد ١٢

جعفرِ طیّار بازوئے شہِ خیبر شکن
حیدرِ کرّار دامادِ رسولِ بحر و بر
بیرقِ اسلام را نگزاشت آن مردِ خدا
گرچہ دستش قطع شد از دستِ کفارِ اشر
گفت پیغمبر کہ یدہائے بریدہ را عوض
حقتعالےٰ داد در جنّت بہ دو بال و پر
مے پرد آزاد در باغِ جنان در ہر طرف
طائر آسا حضرتِ جعفر بشاخِ ہر شجر
از حضورِ سرورِ عالم ملقّب گشتہ است
جعفرِ طیّار بن بوطالب از روئے خبر

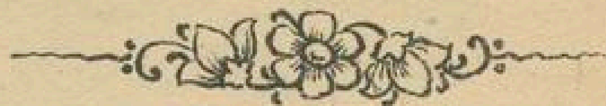

گاہِ گاہ در وقتِ فرصت این نصیحت نامہ را
اے ملکزادہ بخوان با غور و امعانِ نظر

جعفر طیار، شہادت شریف بخاری ۱۲

من نخواہم ماند و خواہد ماند از من یادگار
پیشِ تو اے شاہِ والاجاہِ رالختِ جگر
اے جوانِ باسعادت پندِ پیر از دل نیوش
کن دعائے مغفرت در حقِّ عاصیِ بے ہنر
سنّم از ہفتاد بالا شد قوائم شد ضعیف
عارضم وجع المفاصل گشت و ہم ضعف البصر
گو سیاہی رفت از مویم مگر از دل نرفت
ز انقلاباتِ حیاتم شد نہ بر طبعم اثر
از ادائے حقِّ طاعت من سراپا قاصرم
لیک امیدِ شفاعت دارم از خیر البشر
آنکہ ذاتش تکیہ گاہِ عاصیانِ اُمّت است
بو کہ از لطفش رود این سنگ ہمسنگِ گہر
از حضورِ دل نکردم طاعتے وقتِ شباب
آن زمان بگذشت در سستی و غفلت سر بسر

روز و شب در ترجمانی رفت اوقاتِ عزیز
از پئے عیشِ بدن ساعی بُدم در کسبِ زر
از پئے تزکیۂ نفسم نکردم کوششے
عیسی ام لاغر شد و من دائما در بندِ خر
حیف در وقتِ توانائی نشد کارے ز من
من بخوابِ غفلت و بیدار مرغانِ سحر
عمر در تحصیلِ علمِ فلسفه برباد رفت
صفر ماندم در کتاب و سُنتِ خیر البشر

کلبۂ زندانِ من چون کورۂ حدّاد بود
لیک زان آتش نشد بر آهنِ نفسم اثر
این دلِ سنگم نشد موم اندر آن آتشکده
بے اثر از نارِ سوزان ماند این لختِ جگر

اندر آن دار البلا ہم شد نہ اصلاح دلم
زنگِ دل زائل نگشت و چشم بے نم شد نہ تر

گرچہ دربانم درم را قفل میکرد از برون
مے در آمد لیک ابلیسِ لعین از درزِ در

بود بوّابِ درِ زندانِ من ایوب نام
حیف این نامیکہ از نمرود بُد شدّاد تر

آن کریہ الصّوت چون پیشِ درِ من آمدے
پنبہ میکردم بگوشش از بہرِ منعِ صوتِ خر

تکیہ کامل بودے ار بر ذاتِ پاکِ کبریا
بندہ را جاشا نہ جنبانید مے زنجیر در

آنکہ او را تکیۂ کامل بود بر ذاتِ حق
از درِ حق بر نمے جنبد نگردد در بدر

اینکہ بابِ نادری را حلقہ جنبان گشتہ ام
ظلِّ حق میدانمش چون داورِ حق داد گر

کز زبانش شاذ و نادر مے بر آید لفظِ لا
ناوراست و کارہائش نادرست و خوبتر
پیشِ دونان خم نسازم سر پئے حاجاتِ خود
زانکه از دونان دانم سنان اندر جگر
نشترِ لا بر نمے تابد رگِ اہلِ ہمم
بر ندارد غیرتِ شان جز نعم لفظے دگر
حاجتِ خود گر بخواہم خواہم از مردِ شریف
مے برآرم حاجتش او را فتد حاجت اگر
زانکه در دنیاست جاری سلسلهٔ داد و گرفت
گاہے یک کس گیرد و گاہے دہد شخصِ دگر
میکنم امدادِ وے او میکند امدادِ من
این حیاتِ مستعار اینگونه میگردد بسر
از درِ تلمیذ خود گشتم چو دل بر داشته
ہمچو گلخن قصرِ گلخانه نمودم در نظر

حیفِ این دنیا که او خود هم بگلخانه نماند
وز درختِ عیش نتوانست بر گیرد ثمر
از قصورِ آسمان ساو زمقاماتِ کریم
دفعةً بربست از خاکِ وطن رختِ سفر
نے اماں نے یافت در دارالامان آن خسته دل
وانکه بودش دلکشا دلگیرش آمد در نظر
آن جوان مجبور شد آخر به ترکِ مرز و بوم
بعدِ من الّاکه یک ماه و دو هفته شد بسر
رفت در جائیکه در گوشش نمے آید اذان
بلکه از زنگِ کلیسا گوش ها گردند کر
اینکه اظهارِ تاسّف میکنم زین انقلاب
از تباهیٔ مسلمانان خورم خونِ جگر
از پئے ماضی ورق گردانیٔ تاریخ کن
انقلابِ عصرِ حاضر را بچشمِ خود نگر

؎۱ شهر نو که امان الله خان بنا نهاده بود ۱۲ ؎۲ یک قصر عظیم الشان در کابل ۱۲ ؎۳ ای روما پایتخت اطالیه ۱۲ منه

درمیانِ کوسفندان و بزانِ از کوهسار
باگروهِ گرگ ہا آمد پلنگی کینہ ور
شیرِ شان ہم خورد و خونِ بے زبانان ہم بریخت
گوشت را با استخوان ہم قرت کرد آن بدگہر
آن پلنگ آخر بہ تیغ شاہِ نادر کشتہ شد
منجیٔ ملکِ خراسان از بلائے پُرخطر
گرگ ہا کشتہ شدند از حکم شاہِ شیرگیر
ہر یکے بر داشت اعمالِ بدِ خود را ثمر
عہدِ بدامنی گزشت و دورِ امن آمد پدید
سقّۂ بدرگ شد آمد نادرِ نیکوسیر
دورِ داد و عہدِ عدلِ نادری آغاز شد
قطع شد دورِ جفائے سقّۂ بیدادگر
عبرت از حالِ امان اللہ خان باید گرفت
وائے بر شخصیکہ عبرت گرد از بہرِ دگر

اعتبارے نیست حاشا طائرِ اقبال را
مے پرد ہر لحظہ از یک بام بر بامِ دگر
از تعیّش پادشاہان تاجِ شاہی باختند
بہرِ تصدیقِ سخن تاریخِ ماضی را نگر
از محمدؐ شاہ رنگیلا و واجد شاہ علی
درسِ عبرت بائدار حاصل کند ہر تاجور
آن برقصانید زنہائے برہنہ در حضور
وین ہمے رقصید پوشاکِ زنان کردہ ببر
نامِ نیک اندر جہان بگزاشتن اے نورِ چشم
ثمرۂ شیرین بدان وین زندگانی را شجر
اے پسر یک قصۂ رنگین زِ رنگیلا کنم
اختلاطش را شنو با نادرِ بیدادگر
بعدِ قتلِ عام چون شد تیغِ نادر در نیام
منعقد گردید بزمِ دوستی باہمدگر

لہ محمد شاہ بادشاہ دہلی و واجد علی شاہ بادشاہ اودھ ۱۲ عہ نادر شاہ ایران کہ در دہلی قتل عام کردہ بود ۱۲

گفت رنگیلا کہ تابِ آفتاب اندر تموز
سخت سوزان است مثلِ شعلۂ نارِ سقر
اندرین پیراہن دا کہ منم غرقِ عَرَق
تو بَرَک در بر کُلاہِ پوست داری زیبِ سر
این بَرَک گفت اے برادر کیمیائے ہمت است
میکشد از جسمِ انسان تنبلی را سر[3] بسر
من بہ یُمنِ این بَرَک زایران بدہلی آمدم
واکہ ات نگذاشت تا بیرون برآئی تا بدر
اے پسر[3] این قصّہ ہم یک واقعۂ تاریخی است
درسِ عبرت ہست باخوضِ تمام این رانگر

قصّۂ دیگر شنو از شاہِ عبّاسی امین[1]
آنکہ ہارون و زبیدہ را بود لختِ جگر

[1] خلیفہ از ۸۰۹ تا ۸۱۳ء

ماہیان را بر لبِ حوضِ حرم کردے شکار
مدّعی با لشکرِ جرّار استاده بدر
اندرین حالت در آمد از برون خواجه سرا
گفت بیرون کن شہا این نشۂ غفلت ز سر
با کنیزانِ سمن بر صید ماہی مے کنی
صید خواہی شد ز دستِ مدّعیِ کینه ور
از غضب تَبَّتْ یَدَاکَ[1] گفت و گفتا دور شو
وائے بر حالت که آوردی چه نامیمون خبر
بین که شیرین[2] کرده تا ایندم دو ماہی را شکار
سعیِ من تا حال رفته رائگان و بے ثمر
بالیقین دانست چون محصوریِ خود را امین
لاجرم بگرفت از زیرِ زمین راهِ مَفَر
شاطرانِ مدّعی اش در عقب بشتافتند
گیر کردندش میانِ دجله در حینِ گزر

[1] در محاورۂ عرب دعاے بد است یعنی ہر دو دست بریده شود ۱۲ [2] نام کنیز است ۱۲ منه

پس بیاوردند در زندان بسانِ بک اسیر
بود لرزان ہمچو بید و رخت وکالا جملہ تر
بندیان از بہرِ تعظیمش بپا برخاستند
یا امیر المومنین گفتند و خم کردند سر
بشپلیدندش لباس وایستادہ با ادب
بر میانِ جان ز بہرِ خدمتش بستہ کمر
اے عزیزانم ! نیم اکنون امیر المومنین
مثلِ تان ہستم اسیرے خستہ دل خونین جگر
آخرش در نیم شب جمعے ز جلّادان رسید
دید شانرا و جہان تیرہ شدش اندر نظر
اندران ساعت رگِ عباسی اش آمد بجوش
کُشت زانجملہ بہ ضربِ تیغِ خود چندین نفر
جوہرِ شمشیرِ عباسی نمود و کشتہ شد
پورِ ہارون الرشید آن پادشاہِ نامور

خون ببارید آسمان بر مرگِ آن رعنا جوان
آنکه تا دے بود بر تختِ خلافت جلوہ گر

حالِ بے باکان شنیدی قصۂ پاکان شنو
یک شب اندر کوچۂ تاریک سالارِ عمرؓ
میگذشت و اتفاقاً در میانِ تیرگی
پائے وِے افتاد بر پائے یکے دریوزہ گر
بے تحاشا از زبانِ وِے بر آمد این صدا
پائے من افگار کردی کیستی کوری مگر؟
نیستم کور اے برادر عفو کن بہرِ خدا
کوچہ تنگ ہست و نہ کردم سوئے پائے تو نظر
بر غلط کاریِ خود خیلے تاسّف میکنم
سہو و نسیان ہست امّا خاصۂ نوعِ بشر

پند گیر اے نورِ چشم از قصۂ مردانِ حق
ہر قدم نہ بر نشانِ پائے بوبکرؓ و عمرؓ

نیست در اسلام حاشا غدر و بدعہدی روا
گو معاہد کافر است از روئے قرآں اے پسر
لیک بر عہدش نباید تکیۂ کامل نمود
دائم از افعالِ وے محتاط باش و پُر حذر
کفر با اسلام کے اخلاصِ قلبی داشتہ
ناریان با نوریان گردند کے شیر و شکر
در لباسِ دوستی دشمن کند کارے کز آن
قوم مسلم را رسد زائد ز اندازہ ضرر
بر سرِ مرغانِ نادان دامِ تزویر افگنند
دانہ ہا پاشان کنند از حقہ ہائے سیم و زر

برتملّق ہائے دشمن مطلقاً غرّہ مباش
ہر جدا راز پائے بوسِ سبل مے افتد بسر
چون عدو بیند ترا سوئے ترقی گامزن
سنگہا را افگند حتماً سرِ راہ و گذر
چشمِ بد دور اینکہ برپائے خودت استادہٗ
دشمنِ دین را یقیناً ژالہ مے بارد بسر
چشمِ بدبینِ عدو اے نورِ چشمم کور باد
تا نبیند از دلبسوئے روئے زیبائت نظر

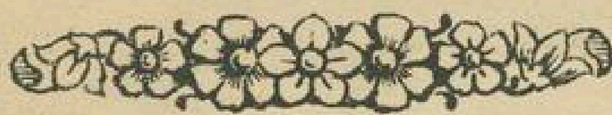

منکہ ہستم ناصحِ مشفق پذیر این پندِ من
این نصیحت نامہ را تعویذ جان کن اے پسر
گرچہ دارم جبّہ و دستار و ہم ریشے دراز
در سیاسیات ہم ہستم مگر بالغ نظر

در امورِ سیاسی نیز فکرم میرسد
گو بظاہر دارم اندر کُنجِ عزلت مستقر
در امورِ سلطنت حاشا نمے گردم دخیل
خود رموزِ سلطنت سلطان بداند خوبتر
لیک چون در رائے ناقص بینم امرے رامفید
لازم است اظہار آن پیشِ شہِ والا گہر
اندر آن ساعت اگر خاموش بنشینم خطاست
زانکہ الدّین النّصیحۃ[1] وارد است اندر خبر
چون بہ بینم یک طرف دزدِ کمینہ در کمین
بہ کہ جنبانم زبہرِ انتباہ زنجیر در
ور پدید آید عدو اندر لباسِ دوستی
دوست را گویم کہ از مکر و فسونش کن حذر
بالیقین خالی مدان ہر بیشہ از گرگ و پلنگ
خفتہ باشد در پسِ سنگے پلنگے کینہ ور

[1] بخاری شریف ۱۲

شرطِ بیداری است در هر وقت حزم احتیاط
فکرِ کیسه بُر بکن در کیسه گر داری دُرر
بس خطرناک است دشمن چون به زیِّ دوستی
میکند اظهارِ حق خیر خواهی آن اَشَرّ
وقتِ صلح و جنگ از خدعِ عدو غافل مباش
این فلزّ زرد را حاشا مخر با نرخِ زر

مخلصان پیدا نما هم داخلی هم خارجی
عِدّهٔ احباب مے باید ز اعدا بیشتر
دل بدست آوردنِ دنیای مسلم لابد است
نامِ نیکت تا به اطرافِ جهان گردد سَمَر
نَشرِ تالیفات و تصنیفاتِ اسلامی بکن
از کتاب الله و هم اخبار و آثار و سِیَر

ثانیِ یعقوب چرخی و ابو نصر فراه
بعد ازان پیدا نشد اندر خراسان یکنفر
از سرِ نو دورِ تصنیفات را جاری بکن
تا بعرفان پروری نامِ تو گردد مشتهر
حوصله افزائیِ هر صاحبِ تصنیف کن
تا بماند در جهانت یادگارِ مستمر
چون حسینِ کاشفی و جامیِ هروی بیار
باز در میدانِ علم و دانش و فضل و هنر

درسِ پند و موعظت این تهنیت نامه بدان
اے بلند اقبال و الاحضرتِ فرخ سیر
من نمے خوانم ثنا و نیستم مدحت سرا
یک دعا گوئے توام صبح و مسا شام و سحر

در لباسِ تهنیت این موعظہ آوردہ ام
لائقِ شانت ندارم پیشِ خود تحفہ دگر
ہدیۂ ناچیز را بخشں از قبولِ خود شرف
تا رسد نوکِ کلاہِ افتخارم تا قمر
شد دماغ من ضعیف و زیبِ فکرت شد تمام
نیستم یارا سخنگوئی کنم زین بیشتر
نیست نیرو بیش ازین کاین نامہ طولانی کنم
رشتۂ سازم ز طبع و ہم بسلک آرم دُرر
در حقیقت گوئیم دعا و ختم سازم نامہ را
زندہ باشی سالہا با عزّ و شان و جاہ و فر
یا الٰہی تا کہ از مشرق بر آید آفتاب
تا کہ بر اوجِ فلک تابان بود شمس و قمر
تا کہ باشد آسمان را زیب و زینت از نجوم
تا بود دارائے رنگ و بوئ خوش گلہائے تر

تاکه روز و شب بود از گردش کرهٔ زمین
تا برآید از صدف لولو و از خارا گهر
تاکه باشد مه جبینان را بحسن خود غرور
تاکه باشد عاشقان را رنگ زرد و چشم تر
تا بیاید در پئے هر موسم سرما تموز
تا ببارد برف بر کوهسار و در میدان مطر
با اطبا تا بود محتاج هر میر و فقیر
تا اگر خواهد خدا اندر دوا باشد اثر
تاکه شوهر دار او پاے کند زن را سجود
تا بود در آسیا زن پیش شوهر حکم بر
باد هر روز تو عید و هر شبت شبقدر باد
میکند عاصی دعا پیش ملیک مقتدر

دارالسلطنهٔ کابل فی ذی الحجه الحرام سنه ۱۳۵۱

مطبع کریمی لاہور پنجاب برائے حسنِ طباعت در
ہمہ ہندوستان شہرتِ عظیم دارد ؛ ؛ ؛ ؛ ؛